

Психологічні основи формування готовності студентів до професійно-педагогічної діяльності

Реформаційні процеси, які нині відбуваються у вітчизняній педагогічній освіті спрямовані на формування у студентів здатності якісно виконувати свої професійні функції в майбутній діяльності.

Вирішення цього завдання детермінується, з одного боку, загальними засадами їх професійної підготовки для сучасної системи освіти, а, з іншого, – специфікою педагогічної діяльності як особливого освітнього середовища, яке висуває до майбутнього вчителя окремі вимоги, виражені в структурі психологічної готовності до професійно-педагогічної діяльності. Сформована психологічна готовність виступає вирішальною умовою швидкої адаптації студентів до професійної діяльності, ефективного виконання професійних обов'язків, здійснення самоконтролю та самореалізації.

Теоретичний аналіз дає змогу констатувати, що поняття «психологічна готовність» має широкий спектр визначень. Так, М. Левітов розглядає готовність як стійкий психічний стан, котрий може бути тривалим та короткочасним і залежить від тих умов, в яких відбувається діяльність суб'єкта [2]. З точки зору В. Моляко, готовність – це складне особистісне утворення, багаторівнева та багатопланова система якостей і властивостей особистості, які у своїй сукупності дозволяють певному суб'єкту ефективно виконувати конкретну діяльність [3]. Як особливий стан, що має складну динамічну структуру і є виявленням сукупності взаємопов'язаних мотиваційних і стійких вольових характеристик особистості, розглядає

психологічну готовність до діяльності Д. Узнадзе [6]. Г. Троцько, визначає готовність як цілісне, складне, особистісне утворення, що охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання й уміння [5].

Як бачимо, психологічна готовність розглядається науковцями в безпосередньому зв'язку з формуванням, розвитком і вдосконаленням психічних станів, мотивів, пізнавальних процесів, здібностей, комплексу індивідуально-психологічних якостей особистості, системи професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, емоційних і вольових процесів студентів, що забезпечує успішність реалізації професійних функцій у майбутній педагогічній діяльності.

Викладене вище засвідчує наявність певних розбіжностей у визначенні вченими компонентного складу психологічної готовності, які не виключають, а розширюють і поглиблюють уявлення щодо її структури.

Але, попри значну увагу науковців до дослідження означеної проблеми, характеристика психологічних основ формування готовності студентів до педагогічної діяльності не знайшла належного висвітлення в науковій літературі.

Метою статті є визначення структури психологічної готовності студентів до педагогічної діяльності та характеристика її компонентного змісту

Спираючись на названі дослідження, розглядаючи психологічну готовність як інтегральне утворення особистості педагога, нами були визначені такі структурні компоненти психологічної готовності майбутнього вчителя до професійно-педагогічної діяльності:

- мотиваційно-особистісний (позитивне ставлення, інтерес до професії, стійкі мотиви професійної діяльності, комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості);

- пізнавально-процесуальний (професійні особливості пізнавальних процесів, педагогічні здібності, способи і прийоми, система знань, умінь, навичок професійної діяльності, які забезпечують успішність реалізації професійно-педагогічних функцій);

- емоційно-вольовий (актуалізація емоційного аспекту педагогічної діяльності, сформованість вольових якостей, самоконтроль);

- оціночний (самооцінка власної професійної підготовленості, потреба в професійному самовдосконаленні).

Реалізація компонентного змісту психологічної готовності до професійно-педагогічної діяльності потребує певного психічного стану, як настрою, який забезпечує актуалізацію й пристосування можливостей особистості для успішних дій в даний момент. Готовність як психічний стан особистості студента – це його внутрішня налаштованість на певну поведінку при виконанні навчальних і трудових задач [1]. Тимчасовий стан готовності, який виникає і закріплюється в процесі навчання, стає потім стійкою готовністю до ефективно професійної діяльності.

Готовність як психічний стан обумовлюється стійкими мотивами особистості. Мотиваційний компонент дає змогу виявити професійно значущу потребу педагога в педагогічній діяльності та готовність до її здійснення. Його основою є професійно-педагогічна спрямованість, яка визначається професійними установками, позитивним ставленням до професії, стійкістю, глибиною і широтою професійних інтересів і педагогічних ідеалів, бажанням займатися педагогічною діяльністю та прагненням до постійного самовдосконалення з максимальним використанням власних можливостей і здібностей. Рівень сформованості професійної мотивації визначає характер діяльності майбутнього педагога.

Кожна людина – це неповторна індивідуальність, яка характеризується своїм унікальним набором особистісних якостей, які мають першочергове значення для розвитку майбутнього педагога та визначають рівень його психологічної готовності до професійної діяльності. Тому, особистісний аспект психологічної готовності пов'язаний з формуванням таких індивідуально-психологічних якостей як цілеспрямованість, професійно-педагогічні переконання, ідеали, погляди, професійна етика, професійна відповідальність, педагогічна вимогливість, допитливість, креативність, активність, працелюбність, ініціативність, самостійність, ерудованість; самокритичність оцінки і самооцінки та ін.

Провідну роль у формуванні психологічної готовності відіграє професіоналізація пізнавальних процесів особистості (сприймання, пам'ять, увага, мислення, уява), що складають основу пізнавально-операційного компоненту.

Перцептивні властивості сприйняття проявляється у високій чутливості до зовнішніх подразників, у здатності сприймати незвичність і унікальність зовнішніх факторів. Неточність сприйняття педагога призводить до суттєвих помилок у використанні засобів впливу на учнів чи учнівський колектив, утруднює процес організації педагогічної взаємодії.

Особливістю уваги вчителя є її можливість до переключення, розподільності, переміщення з одного об'єкта на інший. Вона характеризується достатньою стійкістю, обсягом, концентрацією. В центрі уваги педагога повинен перебувати постійно колектив і окремі студенти, щоб забезпечити кожному активну позицію в процесі пізнавальної діяльності. Окрім того, він повинен зосереджувати увагу на власних діях, спрямованих на організацію процесу навчання.

Формування психічної готовності студентів потребує розвитку і вдосконалення пам'яті у відповідності з вимогами майбутньої педагогічної діяльності. Готовність пам'яті проявляється у запам'ятовуванні, зберіганні великого обсягу необхідної у майбутньому інформації, та швидкого і точного її відтворення в складних ситуаціях педагогічної діяльності, високим рівнем розвитку різних видів пам'яті.

Серед пізнавальних процесів значне місце займає педагогічне мислення, яке виявляється в уміннях визначати проблеми в педагогічних ситуаціях та

висувати гіпотези щодо можливих рішень, обґрунтовувати та прогнозувати наслідки.

Сформованість уяви проявляється в баченні можливостей трансформацій об'єкту, вмінні створювати образи на основі наявних конкретних деталей. Професійно розвинуті уява і мислення дозволяють моделювати в умі майбутні дії, вирішувати задачі, пов'язані з передбачуваними наслідками для практичної діяльності.

Професіоналізація пізнавальних процесів суттєво впливає на ефективність оволодіння студентами майбутньою педагогічною діяльністю.

Важливою властивістю психологічної готовності є *педагогічні здібності*: педагогічна спостережливість, педагогічне передбачення й уявлення, які створюють можливість учителю бачити внутрішній стан учня, заглянути в його духовний світ, аналізувати, систематизувати факти і явища, правильно оцінювати відносини в системі "вчитель - учень", передбачати кінцеві результати роботи.

Одним з аспектів пізнавально-операційного компоненту психологічної готовності майбутнього вчителя є високий рівень сформованості професійних знань сутності, змісту, структури, особливостей, вимог до особистості та умов професійно-педагогічної діяльності. Кожен студент повинен бути готовим до творчого використання набутих знань при виконанні задач професійної діяльності, що вимагає володіння відповідними вміннями. Знання і спеціальні вміння не зорієтовані на застосування в майбутній педагогічній роботі, не стають інструментами професійно напруженої діяльності й дуже швидко втрачаються, що позначається на рівні психологічної готовності до роботи в школі.

В силу того, що сучасна вища школа спрямовує свої зусилля переважно на накопиченні знань і розвитку інтелекту студентів, знання не завжди набувають особистісного сенсу та не стають системою цінностей для них, а навчання здійснюється як знеособлений процес. Тому, не менше уваги треба приділяти емоційному компоненту навчання. С.Л. Рубінштейн стверджував: «Самі емоції людини, являють собою єдність емоційного й інтелектуального, так само як пізнавальні процеси зазвичай створюють єдність інтелектуального та емоційного»[4, с.552]. Зосередженість уваги переважно на інтелектуальному аспекті навчання без урахування емоційного негативно позначається на формуванні психологічної готовності до майбутньої педагогічної діяльності. Сформована психологічна готовність потребує гармонії інтелектуальної й емоційної сфер особистості, що визначає характер зв'язку між знаннями змісту діяльності і його переживаннями.

Особливістю педагогічної діяльності є те, що вона потребує великих вольових зусиль. Тому емоційний аспект психологічної готовності тісно пов'язаний з вольовим, що потребує самоконтролю і забезпечує стан мобілізації внутрішніх сил для визначення тактичних і стратегічних цілей, емоційний тонус, емоційну сприйнятливість, здатність управляти своїми діями в реальних ситуаціях педагогічної взаємодії.

Психологічна готовність включає в себе як важливий компонент потребу фахівця в самооцінці та професійному самовдосконаленні. Самооцінка – це оцінка суб'єктом власних дій на основі особистісно значимих мотивів і установок, яка полягає в аналізі і корекції внутрішньо особистісної відповідності процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразкам.

Професійне самовдосконалення вчителя являє собою процес підвищення рівня сформованості компонентів структури психологічної готовності через конструктивне розв'язання протиріч між актуальним та ідеальним рівнями їх розвитку і усвідомленням майбутнім вчителем необхідності самовдосконалення. Щоб студент міг сам оцінити свою психологічну готовність до самовдосконалення та керувати цим процесом, необхідно правильно орієнтувати його в самостійних пошуках, спрямованих на усунення в самосвідомості особистості протиріччя між Я-реальне та Я-ідеальне. Запорукою професійного самовдосконалення майбутнього педагога є його здатність до самоосвітньої діяльності.

Отже, психологічна готовність як якісне новоутворення формується тільки в умовах фахової підготовки і являє собою стійкий і послідовний процес розвитку компонентів її структури з урахуванням специфіки майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Процес професійної підготовки повинен бути спрямований на професійний рівень діяльності як на певний орієнтир, еталон майбутньої роботи, що потребує виконання не тільки навчальних завдань, а й обов'язково таких, що максимально наближені до реальних виробничих умов. Достатня розвиненість і цілісне поєднання всіх компонентів структури психологічної готовності забезпечить ефективність підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. – Мн.: Изд-во БГУ.– 176 с.
2. Левитов Н. Д. Детская и педагогическая психология: [учебное пособие] / Левитов Н. Д. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1964. – 478 с.
3. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / Моляко В. О. – К.: "Знання", 1989. – 256 с.
4. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / Рубинштейн С. Л. – М.: Педагогика, 1973. – 423 с.
5. Троцко Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 / Г. В. Троцко. – К., 1997. – 54 с.
6. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Узнадзе Д. Н. – М., 1966. – 452 с.